

भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ लाई संशोधन गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना: भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ लाई संशोधन गर्न वाञ्छनीय भएकोले,
संघीय संसदले यो ऐन बनाएको छ ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम "भूमि सम्बन्धी (आठौँ संशोधन) ऐन, २०७५" रहेको छ ।
(२) यो ऐन तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछ ।
२. भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ को दफा २ मा संशोधन: भूमि सम्बन्धी ऐन, २०२१ (यसपछि "मूल ऐन" भनिएको) को दफा २ को खण्ड (झ) पछि देहायको खण्ड (झ१), (झ२), (झ३), (झ४), (झ५), (झ६), (झ७), (झ८) र (झ९) थपिएका छन्:-
 - (झ१) "मन्त्रालय" भन्नाले भूमि व्यवस्था, सम्बन्धी विषय हेर्ने नेपाल सरकारको मन्त्रालय सम्झनु पर्छ ।
 - (झ२) "विभाग" भन्नाले भूमि व्यवस्थापन तथा अभिलेख विभाग सम्झनु पर्छ ।
 - (झ३) "कार्यालय" भन्नाले मन्त्रालयले तोकेको भूमि व्यवस्था सम्बन्धी काम गर्ने कार्यालय सम्झनुपर्छ ।
 - (झ४) "भूमिसुधार अधिकारी" भन्नाले कार्यालयको प्रमुख सम्झनु पर्छ ।"
 - (झ५) "सार्वजनिक संस्था" भन्नाले देहायको कुनै संस्था सम्झनु पर्छ:-
 - (१) नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व वा नियन्त्रण भएको कम्पनी, बैङ्क वा समिति वा प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित आयोग, संस्थान, प्राधिकरण, निगम, प्रतिष्ठान, बोर्ड, केन्द्र, परिषद् र यस्तै प्रकृतिका अन्य संगठित संस्था,
 - (२) नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारद्वारा संचालित वा नेपाल सरकारको पूर्ण वा आंशिक अनुदान प्राप्त विश्वविद्यालय, महाविद्यालय, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षालय, विद्यालय, अनुसन्धान केन्द्र र अन्य त्यस्तै प्राज्ञिक वा शैक्षिक संस्था,
 - (३) नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको ऋण, अनुदान वा जमानतमा संचालित संस्था,
 - (४) उपखण्ड (१), (२) वा (३) मा उल्लिखित संस्थाको पूर्ण वा आंशिक स्वामित्व वा नियन्त्रण रहेको संस्था,
 - (५) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी सार्वजनिक संस्था भनी तोकेका अन्य संस्था ।"
 - (झ६) "उद्योग" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम उद्योगको रूपमा दर्ता भएको संस्था सम्झनु पर्छ ।
 - (झ७) "प्रतिष्ठान" भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएका उद्योग, शिक्षण संस्था, स्वास्थ्य संस्था र सहकारी संस्था सम्झनु पर्छ ।
 - (झ८) "कम्पनी" भन्नाले कम्पनी सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भएको कम्पनी सम्झनु पर्छ ।
 - (झ९) "आयोजना" भन्नाले सरकारी, अर्ध सरकारी, निजी वा कम्पनीबाट निश्चित अवधिको लागि संचालित कुनै विकास आयोजना सम्झनु पर्छ ।
३. मूल ऐनको दफा ७ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा ७ को उपदफा (६) पछि देहायको उपदफा (७) र (८) थपिएको छ :-

“(७) दफा १३ बमोजिम हदबन्दी भन्दा बढी भएको जग्गा हदबन्दी छानविनको टुङ्गो नलागेसम्म कार्यालयले रोक्का राख्नु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (७) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि जग्गा हदबन्दी छानविनको टुङ्गो नलागे पनि सो जग्गामा मोहीले ऐन बमोजिम आफ्नो भाग बाँडफाँड गरी लिन बाधा पर्ने छैन ।”

४. मूल ऐनको दफा ८ झिकिएको छ ।

५. मूल ऐनको दफा ११ को उपदफा (१) झिकिएको छ ।

६. मूल ऐनको दफा १२ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा १२ को,

१. खण्ड (ख) को सट्टा देहायको खण्ड (ख) राखिएको छ ।

“(ख) प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको भोगचलनमा रहेको जग्गा,”

२. खण्ड (ख) पछि देहायको खण्ड (ख१) र (ख२.) थपिएका छन्,

“(ख१.) नेपाल सरकारको पूर्ण स्वामित्वमा रहेका सार्वजनिक संस्थाले भोगचलन गरेको वा प्राप्त गर्ने जग्गा,

(ख२.) नेपाल सरकारद्वारा जारी सूचित आदेशमा उल्लिखित हद बमोजिम सार्वजनिक संस्था, उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा आयोजनाले खरिद गरी लिएका जग्गा ।”

७. मूल ऐनमा दफा १२क., १२ख., १२ग. र १२घ. थप: मूल ऐनको दफा १२ पछि देहायका दफा १२क., १२ख., १२ग., १२घ. थपिएका छन्:-

“१२क. प्रयोग गर्नुपर्ने: यस ऐन बमोजिम जारी भएको सूचित आदेश बमोजिम हदबन्दी भन्दा बढी जग्गा प्राप्त गरेका उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी, आयोजना, शिक्षण संस्था वा अन्य कुनै पनि संस्थाले सो आदेशमा तोकिएको शर्त बमोजिम जुन प्रयोजनको लागि प्राप्त गरेका हो सोही प्रयोजनको लागि मात्र त्यस्तो जग्गा प्रयोग गर्नु पर्नेछ ।”

१२ख. विक्री वितरण गर्न वा सट्टापट्टा गर्न नहुने : यस ऐन बमोजिम जारी भएको सूचित आदेश बमोजिम खरिद गरेका जग्गा सम्बन्धित उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी, आयोजना, शिक्षण संस्था वा अन्य कुनै पनि संस्थाले कसैलाई पनि विक्री वितरण गर्न वा कुनै प्रकारले हक हस्तान्तरण गर्न वा सट्टापट्टा गर्न पाउने छैन ।

तर त्यस्तो उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्था कुनै कारणले विघटन भएमा वा लिक्विडेशनमा गएमा त्यस्तो उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी वा संस्थाको दायित्व फरफारक गर्ने प्रयोजनको लागि विक्री वितरण गर्न बाधा परेको मानिने छैन ।

१२ग. लिज वा भाडामा दिनु नहुने : यस ऐन अन्तर्गत जारी भएको सूचित आदेश बमोजिम खरिद गरिएको जग्गा अरु कसैलाई लिज वा भाडामा दिनु हुदैन ।

१२घ. अनुगमन तथा निरीक्षण समिति: (१) दफा १२ बमोजिम हद भन्दा बढी जग्गा खरिद गर्न वा राख्न स्वीकृति पाएका उद्योग, प्रतिष्ठान, कम्पनी, आयोजना वा शिक्षण संस्था वा अन्य कुनै

संस्थाले आफ्नो उद्देश्य अनुरूप कार्य सम्पादन गरे वा नगरेको सम्बन्धमा अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न देहाय बमोजिमको एक अनुगमन तथा निरीक्षण समिति रहनेछः-

(क) कार्यालयको प्रमुख	- संयोजक
(ख) नापी कार्यालयको प्रमुख	- सदस्य
(ग) हदबन्दी भन्दा बढी जग्गा रहेको स्थानीय तहको प्रतिनिधि	- सदस्य
(घ) सम्बन्धित उद्योग, प्रतिष्ठान, आयोजना, कम्पनीसंग सम्बन्धित कार्यालयको प्रतिनिधि	- सदस्य
(ङ) कार्यालयको वरिष्ठ कर्मचारी	-सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिले आर्थिक वर्ष समाप्त भएको मितिले दुई महिना भित्र हद भन्दा बढी जग्गा खरिद गर्न वा राख्न स्वीकृति पाएका उद्योग वा प्रतिष्ठान वा कम्पनीको स्थलगत रूपमा अनुगमन तथा निरीक्षण गरी प्राप्त गर्दाको उद्देश्य अनुरूप प्रयोग भए नभएको सम्बन्धमा विभाग समक्ष प्रतिवेदन पेश गर्नु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्राप्त प्रतिवेदन उपर विभागले अध्ययन गरी एक महिनाभित्र आफ्नो राय सहित मन्त्रालयमा पेश गर्नुपर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम पेश भएको प्रतिवेदनमा हदबन्दी भन्दा बढी भएको जग्गा उद्देश्य अनुरूप प्रयोग भएको नपाइएमा मन्त्रालयले उक्त जग्गा जफत गरी नेपाल सरकारको नाममा कायम गर्नेछ ।”

८. मूल ऐनको दफा १५ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा १५ को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (क१) पछि देहायको खण्ड (क२) थपिएको छ ,-

“(क२) खण्ड (क१) बमोजिम मोहीको हक छुट्टाउँदा सो जग्गा मोहीले जोतभोग नगरेको भन्ने व्यहोरा अन्य कुराबाट प्रमाणित हुन आएमा मोहीको लगत कट्टा गरी त्यस्तो जग्गा नेपाल सरकारको नाममा कायम गरी दिनु पर्नेछ ।”

९. मूल ऐनको दफा २६ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा २६ को,-

“१. उपदफा (१) मा रहेका "निजको हकपछि निजको एकासंगोलका पति, पत्नी, छोरा, छोरी, आमा, बाबु, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, छोराबुहारी, नाति, नातीनीबुहारी, दाजुभाई वा दिदी बहिनीहरूमध्ये जग्गावालाले पत्याएको व्यक्तिलाई" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "अपुताली सम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिमको हकवालालाई" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

२. उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (क) मा रहेको "उपदफा (५)" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "उपदफा (४)" भन्ने शब्दहरू राखिएको छ ।

३. उपदफा (१) को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (ग) मा रहेका "उपदफा (५) को खण्ड (ख) बमोजिम दर्ता किताबमा सच्याउनु पर्छ" भन्ने शब्दहरूको सट्टा "उपदफा (४) को खण्ड (ख) बमोजिम दर्ता किताबमा मोहियानी हक समाप्त भएको व्यहोरा जनाई प्रमाणित गरी राख्नु पर्नेछ" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।”

१०. मूल ऐनको दफा २६घ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा २६घ को सट्टा देहायको २६घ राखिएको छ ।
 "२६घ.जग्गाधनी र मोही बीच जग्गा बाँडफाँड गर्नु पर्ने : (१) दफा २६ग. को उपदफा (१) बमोजिम संयुक्त निवेदनको लागि जग्गाधनी र मोही दुवैथरी आपसमा मन्जुर हुन नसकी जग्गाधनी वा मोहीमध्ये कुनै एक पक्षले निवेदन दिएमा तोकिएको अधिकारिले जग्गाधनी वा मोहीलाई झिकाई आवश्यक प्रमाण बुझ्नु पर्ने भए सोसमेत बुझी नरम करम मिलाई जग्गा बाँडफाँड गरी मोही लगत कट्टा गरिदिनु पर्नेछ ।
 (२) उपदफा (१) बमोजिम मोही र जग्गाधनी बीच जग्गा बाँडफाँड गर्दा निजी गुठीको हकमा जग्गाधनीको पूर्जामा मात्र निजी गुठी जनाई दिनु पर्नेछ ।"
- ११ . मूल ऐनको दफा २६ड मा संशोधन: : मूल ऐनको दफा २६ड को उपदफा (२) पछि देहायको उपदफा (३) थपिएको छ:-
 "(३) दफा १५ को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (क१) बमोजिम मोहीको हक जतिको जग्गा मोहीको नाममा छुट्याई नेपाल सरकारको स्वामित्वमा आउने बाँकी जग्गा प्राविधिक रूपले कित्ताकाट गर्न नमिल्ने भएमा दफा २६ज बमोजिमको समितिले निर्धारण गरेको रकम राजश्व खातामा जम्मा गरेपछि त्यस्तो जग्गा मोहीको नाममा एकलौटी कायम गरी दिनु पर्नेछ ।"
१२. मूल ऐनको दफा २६ज. संशोधन: मूल ऐनको दफा २६ज.को उपदफा (१) को सट्टा देहायको उपदफा (१) राखिएको छ:-
 "(१)दफा २६ड. बमोजिम जग्गाको मूल्य निर्धारण गर्नको निमित्त प्रत्येक जिल्लामा देहाय बमोजिमको एक मूल्य निर्धारण समिति रहनेछ :-
 (क) कार्यालयको प्रमुख - संयोजक
 (ख) जग्गा रहेको स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत वा निजले तोकेको अधिकृत स्तरको प्रतिनिधि - सदस्य
 (ग) जिल्ला प्रशासन कार्यालयको अधिकृतस्तरको कर्मचारी - सदस्य
 (घ) प्रतिनिधि आन्तरिक राजश्व कार्यालय वा कोष तथा लेखा नियन्त्रक कार्यालय - सदस्य
 (ङ) नापी कार्यालयको प्रमुख - सदस्य
 (च) कार्यालयको वरिष्ठ कर्मचारी - सदस्य सचिव"
१३. मूल ऐनको दफा २६ज थप: मूल ऐनको दफा २६ज पछि देहायको दफा २६ज थपिएको छ:-
 "२६ज. संयुक्त जग्गाधनी कायम गर्ने: कार्यालयले जग्गाधनी र मोही बीच जग्गाको बाँडफाँड गर्दा प्राविधिक कारणले निर्धारित मापदण्ड अनुसारको कित्ताकाट गर्न नमिल्ने भएमा सो जग्गाको हकमा मोही तथा जग्गाधनीको नाममा संयुक्त जग्गाधनी प्रमाणपूर्जा बनाउनु पर्नेछ ।"
१४. मूल ऐनको दफा ३१ झिकिएको छ ।

१५. मूल ऐनको दफा ३२ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा ३२ को,-

- (१) उपदफा (१) को खण्ड (ख) मा रहेको "रु. १०००।-सम्म" भन्ने शब्दहरूको सट्टा रु. "दशहजार सम्म" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।
- (२) उपदफा (३) मा रहेको "रु. ५००।-सम्म" भन्ने शब्दहरूको सट्टा रु. "पाँचहजार सम्म " भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।
- (३) उपदफा (४) मा रहेको "रु. १०००।-सम्म" भन्ने शब्दहरूको सट्टा " रु. दशहजार देखि पच्चिस हजार सम्म" भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।
- (४) उपदफा (५) मा रहेको "रु. ५००।-सम्म" भन्ने शब्दहरूको सट्टा " रु. पाँचहजार देखि पच्चिस हजारसम्म " र "रु.२५०। सम्म" भन्ने शब्दहरूको सट्टा " रु. तिन हजारसम्म " भन्ने शब्दहरू राखिएका छन् ।

१६. मूल ऐनको दफा ३६ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा ३६ को उपदफा (६) पछि देहायको उपदफा (७) थपिएको छ: -

"(७) मोहीले कुत वापत कार्यालय वा स्थानीय तहमा धरौटीमा राखेको रकममा अदालत वा अन्य निकायमा मुद्दा परेकोमा बाहेक जग्गाधनी आफैले जानकारी लिई दुई वर्षभित्र बुझी लैजानु पर्नेछ र सो अवधि भित्र बुझी नलगेमा कार्यालय वा सम्बन्धित स्थानीय तह ले सोही आर्थिक वर्षभित्र राजस्व खातामा सदर स्याहा गर्नुपर्नेछ।"

१७. मूल ऐनको परिच्छेद ९ झिकिएको छ।

१८. मूल ऐनमा दफा ५२ख., ५२ग. र ५२घ. थप: मूल ऐनको दफा ५२क पछि देहायको दफा ५२ख., ५२ग. र ५२घ. थपिएका छन्-

"५२ख. भूमिहिन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोवासीलाई जग्गा उपलब्ध गराउने (१) प्रचलित कानूनमा जुनसुकै कुरा लेखिएको भएतापनि यो दफा प्रारम्भ हुँदाका बखत सरकारी जग्गा वा अभिलेखमा वन क्षेत्र जनिएको भएपनि हाल आवादी रहेको स्थानमा कम्तिमा दश वर्षदेखि बसोवास गरी आएका भूमिहिन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोवासीहरूलाई एक पटकका लागि नेपाल सरकारले निजहरू बसोवास गर्दै आएको स्थानमा बसोवासको लागि तोकिएको क्षेत्रफलको हद नबढ्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउन वा नेपाल सरकारले उपयुक्त ठहर्‍याएको अन्य कुनै सरकारी जग्गामा तोकिएको क्षेत्रफलको हद नबढ्ने गरी उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा भूमिहिन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोवासीहरू उपदफा (९) मा उल्लेख भएको स्थानमा बसोवास गरी आएका रहेछन् भने निजहरूको बसोवासको लागि नेपाल सरकारले उपयुक्त ठहर्‍याएको अन्य कुनै सरकारी जग्गामा तोकिएको क्षेत्रफलको हद नबढ्ने गरी उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) वा (२) बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा नेपाल सरकारले आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित प्रदेश सरकार र स्थानीय तहसँग समन्वय गर्नेछ ।

(४) भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित वसावासीले तोकिएको क्षेत्रफल भन्दा बढी जग्गामा बसोबास वा आवाद गरी आएको अवस्था रहेछ भने त्यसरी तोकिएको क्षेत्रफल भन्दा बढीको जग्गा यस दफाको अधिनमा रही अन्य भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीलाई उपलब्ध गराउन वा नेपाल सरकारले प्राप्त गरी उपयोग गर्नेछ ।

(५) यस दफा बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीलाई बसोबासको लागि जग्गा उपलब्ध गराउँदा निजले भोगचलन गरी आएको सरकारी जग्गा मध्येबाट तोकिएको क्षेत्रफलको हद ननाघ्ने गरी रजिष्ट्रेशन प्रयोजनको लागि तोकिएको जग्गाको मुल्यांकनको पच्चिस प्रतिशत दस्तुर लिइ जग्गा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(६) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा मुक्त कमैया र हलियालाई प्रचलित कानून बमोजिम नेपाल सरकारले उपलब्ध गराएको जग्गाको अनुपातमा मिल्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(७) यस दफा बमोजिम अव्यवस्थित बसोबासीको लागि जग्गा उपलब्ध गराउँदा जग्गा सट्टाभर्नाको क्रममा बसोबास गरेका अव्यवस्थित बसोबासीलाई निजले भोगचलन गरी आएको सरकारी जग्गा मध्येबाट सट्टाभर्नाको समयमा सम्बन्धित निकायबाट उपलब्ध गराएको कागज प्रमाणमा उल्लेखित क्षेत्रफलमा नबढ्ने गरी जग्गा उपलब्ध गराउन सकिनेछ ।

(८) यस दफा बमोजिम उपलब्ध गराइएको जग्गा अंशबण्डा र अपुतालीको अवस्थामा बाहेक अन्य कुनैपनि प्रक्रियाबाट दश वर्ष सम्म कुनैपनि व्यक्तिलाई हक हस्तान्तरण गर्न पाइने छैन ।

(९) यस दफामा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउँदा देहायको जग्गा उपलब्ध गराइने छैनः

(क) धार्मिक, साँस्कृतिक तथा सामरिक महत्वका क्षेत्र भित्रका जग्गा,

(ख) प्राकृतिक प्रकोप, विपद् व्यवस्थापन र वातावरणीय संरक्षणको दृष्टिकोणबाट सुरक्षित गर्न आवश्यक देखिएको जग्गा,

(ग) सार्वजनिक र सडक सीमा भित्रका जग्गा,

(घ) नेपाल सरकार वा प्रदेश सरकारको प्रयोगको लागि आवश्यक रहेको जग्गा,

(ङ) अन्य तोकिए बमोजिमका स्थानका जग्गा ।

(१०) कुनै पनि व्यक्ति वा निजको परिवारलाई नेपाल सरकारले कुनै प्रकारले सरकारी जग्गा वा आवास उपलब्ध गराएको रहेछ भने त्यस्तो व्यक्ति वा परिवारलाई यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराइने छैन ।

(११) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने प्रयोजनका लागि भूमिहीन सुकुम्बासी तथा अव्यवस्थित बसोबासीको पहिचान गरी लगत लिने, स्थलगत अध्ययन गरी प्रमाण संकलन गरी जग्गा उपलब्ध गराउनको लागि नेपाल सरकार समक्ष सिफारिश गर्ने प्रयोजनको लागि नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी एक आयोग गठन गर्न सक्नेछ ।

(१२) उपदफा (११) बमोजिम गठन हुने आयोगमा रहने अध्यक्ष तथा सदस्यहरू, आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकार र कार्यावधि गठन हुँदाका समयमा तोके बमोजिम हुनेछ ।

(१३) यस दफा बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउने सम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

स्पष्टिकरण:- यस दफाको प्रयोजनको लागि

(क) "भूमिहीन सुकुम्बासी" भन्नाले नेपाल राज्यभित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको स्वामित्वमा पुस्तौनी देखि जग्गा जमिन नभएको र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको आय आर्जन, स्रोत वा प्रयासबाट जग्गाको प्रबन्ध गर्न असमर्थ रहेको व्यक्ति एवं निज प्रति आश्रित परिवारका सदस्य समेतलाई जनाउँछ ।

(ख) "अव्यवस्थित बसोबासी" भन्नाले नेपाल राज्यभित्र आफ्नो वा आफ्नो परिवारको नाममा दर्तावाल निजी जग्गा भई सरकारी ऐलानी, पर्ति वा बन क्षेत्रमा घर, टहरा बनाइ बसोबास गरेको व्यक्ति एवं निज प्रति आश्रित परिवारका सदस्य समेतलाई जनाउँछ ।

(ग) "परिवार" भन्नाले भूमिहीन सुकुम्बासी वा अव्यवस्थित बसोबासीको पति वा पत्नी छोरा, बुहारी, छोरी, धर्मपुत्र, धर्मपुत्री, बाबु, आमा, सौतेनी आमा, दाजु, भाउजू, भाइ, भाइबुहारी र दिदी, बहिनी सम्झनु पर्छ ।

तर सो शब्दले कानून बमोजिम अंशबण्डा गरी मानो छुट्टिई आ-आफ्नो पेशा व्यवसाय गरी बसेको परिवारको सदस्यलाई जनाउने छैन ।

५२ग. दण्ड सजाय: दफा ५२ख. बमोजिम जग्गा उपलब्ध गराउदा वा बसोबासको व्यवस्था मिलाउने क्रममा कुनै व्यक्तिले जग्गा प्राप्त गर्ने उद्देश्यले देहायको कार्य गरेमा तोकिएको अधिकारीले देहाय बमोजिम सजाय गर्न सक्नेछ:-

(क) आफ्नो विवरण नदिएको वा गलत विवरण वा अभिलेख पेश गरेको तर जग्गा र संरचना प्राप्त गरि नसकेको अवस्था भएमा पचास हजार रुपैयासम्म जरिवाना ।

(ख) आफ्नो विवरण नदिएको वा गलत विवरण वा अभिलेख पेश गरी जग्गा वा संरचना प्राप्त गरेको कुरा प्रमाणित हुन आएकोमा त्यस्तो जग्गा वा संरचना जफत गरी पचास हजार रुपैयासम्म जरिवाना वा छ महिना कैद वा दुवै सजाय ।

५२घ. जग्गाको स्वामित्व र भोग सम्बन्धमा समस्या समाधान गर्ने: (१) यो दफा प्रारम्भ हुनु अघि नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम गठन भएका विभिन्न आयोग वा समिति वा कार्यदलले वितरण गरेका जग्गाहरुको स्वामित्व वा दर्ता श्रेस्ता वा नक्सा प्रमाणित लगायतका विषयमा देखिएका समस्या समाधान गर्न नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी समिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ ।

(२) यो दफा प्रारम्भ हुनु अघि नेपाल सरकारको निर्णय बमोजिम गठन भएको आयोगले सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गा संरक्षण सम्बन्धमा दिएको सुझाव अनुसार रोक्का भएको जग्गाहरुको स्वामित्व र रोक्का फुकुवाको सम्बन्धमा छानविन गरी त्यस्ता समस्या समाधानको लागि आवश्यक सिफारिश गर्न मन्त्रालयले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी समिति वा कार्यदल गठन गर्न सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको समिति वा कार्यदलले दिएको सिफारिशको आधारमा मन्त्रालयले सरकारी तथा सार्वजनिक जग्गाको स्वामित्व र रोक्का सम्बन्धी विषय टुंगो लगाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (१) र (२) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि नेपाल सरकारले उपयुक्त देखेमा नेपाल सरकारका सम्बन्धित निकाय मार्फत उपदफा (१) र (२) बमोजिमका कार्य गराउन सकिनेछ ।

(५) उपदफा (१) र (२) बमोजिम गठन हुने समिति वा कार्यदलको गठन प्रक्रिया तथा काम, कर्तव्य र अधिकार र कार्यावधि लगायतका व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछन्।

१९. मूल ऐनमा दफा ५८ ग थप: मूल ऐनको दफा ५८ख पछि देहायको दफा ५८ग थपिएको छ:-

"५८ग. फछर्योट हुन बाँकी मिसिल सम्बन्धमा: मोहीको हदबन्दी सम्बन्धी फछर्योट हुन बाँकी मिसिलहरू यस ऐन बमोजिम फछर्योट गर्नु पर्नेछ।"

२०. मूल ऐनमा दफा ५९क थप: मूल ऐनको दफा ५९ पछि देहायको दफा ५९क थपिएको छ:-

"५९क. वचत रकम फिर्ता गर्नुपर्ने: (१) कुनै व्यक्तिले अनिवार्य वचतको रकम फिर्ता लिन चाहेमा यो दफा प्रारम्भ भएको मितिले एक वर्ष भित्र सोको प्रमाण सहित कार्यालयमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा कार्यालयले आवश्यक जाँचबुझ गरी प्रचलित कानून बमोजिम नेपाल सरकारबाट निकासालाई निवेदकलाई वचत रकम फिर्ता गर्नु पर्नेछ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमको म्यादभित्र निवेदन पर्न नआएमा यस ऐन बमोजिम अनिवार्य वचतको रूपमा जम्मा भएको रकम कार्यालयले राजश्व खातामा दाखिल गर्नु पर्नेछ।"